

Dr. Ranschburg Pál: Az emberi elme. I. kötet: *Az értelem.* II. kötet: *Érzelem, ösztön, akarat, egyéniség.* Bp. 1923. A Pantheon kiadása.

Ranschburg Pál — ki nemcsak a mi tudományos irodalmunk terén, hanem a külföldön is jó nevet vívott ki magának — a fenti cím alatt foglalta össze egész élete eddigi folyamán végzett s az egész emberi lélekre vonatkozó tudományos kutatásainak eredményét. Mint maga mondja előszavában, nem öleli fel a népfajok, az állatok összehasonlító pszichológiáját, az egyéni fejlődés tanát, a fogyatékos érzékűek, a beszéd ép és kóros elmetanát, melyeknek nyomozására szintén kiterjedtek vizsgálódásai; ezeket a viszonyok javultával egy pótkötetben ígéri. Úgy ezen könyvét, mint ígéretét igazi örömmel üdvözöljük.

Ranschburg értékes könyve érdekes tartalmánál és sokszor meglepő szempontjainál fogva egyaránt megérdemelné, hogy behatóan, a részletekbe menőleg is foglalkozzunk vele és hogy sok helyen ellentétes vagy meg nem egyező nézetünket kifejtjük, azonban terünk ezt nem engedvén meg, csak a leglényegesebbre vagyunk kénytelenek szorítkozni.

Ranschburg a maga pszichológiáját nem *lélektannak*, hanem *elmetannak* nevezi és ezt előszavában bizonyos nyelvészeti fejtegetéssel indokolja. Igaza van, hogy a régi nyelvben az *elme* szó jelentette a lélek fogalmát, hivatkozhatott volna még a régi egyházi nyelvre, meg a zoltárookra is, de ha már egyszer a tudományos nyelvhasználatban a lélek az egész psychét jelenti és ez a szó nyert polgárjogot, nem tartom szerencsésnek az ettől való eltérést. Am szerzőnk ezzel az eltéréssel pszichológiai álláspontjának sajátosságát, illetőleg könyvének tartalmát akarja elhatárolni; azt ugyanis, hogy ebben nem talál az olvasó a „*psziché lényegét, eredetét, avagy a testtől függetlennek*“ vélt *működéseit* tárgyaló fejtegetéseket; ezt nevezhetjük lélektannak, ezzel szemben az elmetan a pszichológiának azt az ágát jelentse ezentúl, mely a tudatfolyamatokat, mint szervezetekhez kötött sajátyszerű életjelenségeket a biológiai gondolkodás keretein belül kutatja.

Értjük szerzőnket, ő el akarja választani a maga pszichológiáját részint azoktól, melyeket régebben racionális vagy metafizikai lélektannak neveztek, megkülönböztetve azt az empirikus, a tapasztalati pszichológiától, részint azoktól, amelyek a tudat jelenségeit mint olyanokat, azaz mint sui generis jellegűeket kutatják és legfeljebb csak mellékesen tárgyalják a szervezettel való vonatkozásait.

Tudomásul vesszük tehát, hogy szerzőnk lélektana a Wundttól physiologiainak, másoktól természettudományosnak, Münsterbergtől constructivnek nevezett lélektanok közé tartozik, és eszünkbe jut egyrészt az, hogy ez irányban Exner Zsigmond bécsi tanár a maga lélektanát így nevezte: *Entwurf zu einer physiologischen Erklärung der psychischen Erscheinungen*; másrészt az, hogy ezekre a lélektanokra nem egészen szati-

rikusan mondták, hogy ezek *Psychologie ohne Seele*. Mivel pedig physiologiai alapon való tárgyalásra csakis az elemibb, egyszerűbb jelenségek kínálkoznak, ezen irányú lélektanok között nem egy esik abba a túlzásba, hogy csak az elemibb lelki jelenségeket tárgyalják nagyobb előszeretettel, míg a magasabb, összetettebb lelki állapotok tárgyalását egy másik lélektannak a körébe utalják. Ezt nevezik aztán racionális lélektannak, néplelektannak, szociálisnak; Münsterberg ezt *reconstructiv* lélektannak szeretné nevezni.

A szerző ugyancsak az előszavában mondja: „Nagyon törekedtem arra, hogy minden tudományos szabatosság mellett ne *mesterséges konstrukció* tanát nyújtsam, hanem azét az elméét, mely az élet minden helyzetében, másokban és önmagunkban él, azaz érez, gondolkodik és akar“ stb. Ezen megjegyzésből azt kell következtetnünk, hogy szerzőnk, bár majdnem minden értékesebb művet felhasznált, amely az ő irányába beleillő pszichologiai irodalomhoz tartozik, mégis a pszichologia ismeretelméleti kérdéseivel kevésbé foglalkozott és bizonyára nem olvasta Münsterberg alapvető könyvét (*Prinzipien der Psychologie*), mely szerzőjének halála után nem rég második kiadásban jelent meg. Münsterberg itt alaposan kimutatja, hogy a természettudományi alapon álló lélektan eo ipso *constructiv* jellegű, nem nélkülözheti a mesterséges *constructiót*, atomizáló jellegű, amely eljárás nem mindenben fedí a lelki jelenségek sajátos természetét. Hogy a lélektanra a gyakorlatban biztosan építhessünk, ezt a *constructiv* lélektant ki kellene egészítenünk a *reconstructiv* lélektannal. Mert a valóságban mi nem az egyes atomizált lelki jelenségekkel állunk szemben, hanem totalitásokkal. A lélek nem darabolható úgy fel részekre, mint ahogy az elméleti lélektan egyes fejezetei külön érzetekre, képzetekre, alacsony és magas érzelmekre tagolódnak. Münsterberg könyve óta (megjelent 1900-ban) beszélnek a pszichologia kríziséről, melynek igen nagy irodalma van. (Lásd Dilthey, Ebbinghaus, Kostyleff idevonatkozó műveit.) Ez alapon fejlődött ki az ú. n. *intencionális irányzat*, az *axiologizmus* vagy *fenomenalizmus*, mely az atomizálás mellett a beleézésre, az élményre, a mások lelkiállapotába való beleképzelésre is nagy súlyt fektet. Innen származik aztán Ranschburgnál is az, hogy bár ő mindenütt nagy súlyt fektet a tényeknek, az elméleteknek vagy törvényeknek gyakorlati használhatóságára, a pedagógus vagy a gyakorló orvos és lelkész nem meríthet mindenütt annyi gyakorlati szabályt a műből, amennyit várna tőle.

Az előszóban még a következő megjegyzést találjuk művének jellemzéséül: „Feltevésektől és elméletektől nem tartózkodtam, ilyenek nélkül az ép és kóros elme tanát még csak ideiglenesen is felépíteni teljes lehetetlen volna. Gondosan igyekeztem azonban mindenütt világosan felismerhetővé tenni a határt, mely a tapasztalást az okoskodástól, a *tényeket a feltevésektől* elválasztja.“

Művét átolvasva éppen azt tapasztaltuk, hogy a szerző sok-

kal nagyobb súlyt helyez az elméletre, mint a tényeknek megállapítására. Nagyobb előszeretettel foglalkozik az elmélettel, a magyarázattal és nem nyújtja mindenütt a tények leírását, lelkiállapotok elemzését, pedig a magyarázatnak mindig ezeken kell alapulnia és felépülnie. Így aztán Ranschburgot is az a veszedelem éri, hogy magyarázatai, elméletei a levegőben lógnak. Áll ez a megállapítás különösen az érzelmek tanára nézve. Az érzelmekre vonatkozólag majdnem az összes problémákat felöleli, beszél az érzelem és érzet különbségeiről, az örömről és fájdalomról, kedvről, kedvetlenségről, hangulatról, indulatról; azután az érzelmek befolyásáról az értelmi működésekre, az érzelmek reprodukálhatóságáról, az érzelmek és indulatok biológiai jelentőségéről, azután az indulatok és hangulatok elméleteiről; mindez azonban az alacsonyabb érzelmekre vonatkozik, azokra, melyek rendesen az érzelmekhez fűződnek, de csak ezeket az osztályfogalmakat említi, az érzelmek speciest, azután individuális alfajait, mint a valóság tényeit még csak meg sem említi. Miért nem beszél az érzelmek osztályozásáról, mely egyike a legalapvetőbb problémáknak? Még ezen alacsonyabb érzelmeknek a fajait sem említi meg, melyeket Ribot többek között oly szépen leírt és elemzett. Ilyenek például a félelem, harag, organikus életérzés, melyből a kozmikus életérzés és a vallásos érzés fejlődik ki, a várakozás, remény stb. érzelmei. Ranschburg elmélete, magyarázata tehát az alacsonyabb érzelmekre vonatkozik, de még ezeknek a természetrajzát sem kapjuk meg könyvében.

Sajnálattal nélkülözzük a magasabb érzelmek tanát. Előszóvában céloz egy helyt arra, mintha ő a vallásérkölszi érzelmeket a lélektan körébe utalná, de ezt nem vonatkoztathatjuk az összes ú. n. kvalitatív érzelmekre, melyeknek például *Horwicz* egy egész önálló nagy kötetet szentelt. Pedig itt is érdekes elméletek kínálkoznának szerzőnknek. Például az autopathikus és sympathikus érzelmek egymáshoz való viszonyának problémájára nézve a Spinoza-féle egyéni evolúció és a Herbert Spencer-féle faji evolúció elméletei. Egy teljesen kimerítő lélektanban ezeknek a kvalitatív érzelmeknek a mellözése annál kevésbé indokolt, mert szerzőnk az értelem lélektanában nagyon szépen fejti ki a magasabb gondolkozási folyamatoknak lélektani gyökereit és alapjait. Így azt kell mondanunk, hogy könyvének első kötete érték tekintetében messze felülmúlja a második kötetet, amivel még nem azt állítjuk, hogy a második kötet ne volna így is értékes.

Ez a becsesebb első kötet két részre oszlik. Az első részben adja a physiologiai alapot, az idegrendszer ismertetését, *Az elme szervei* címmel. A második részben *Elmebeli tartalmak, történetek és ténykedések* címmel beszél az érzetokról, a képzetekről, a szemléletekről, az élményekről, az értelemről általában. Itt a negyedik fejezetben találunk legtöbb újat, ahol az itéletekről és a vonatkoztatási élményekről mondja el a mások és a maga véleményét. Ennek a fejezetnek a tartalma a magyar lélektani iroda-

lomban egészen újszerűnek tűnik fel. A pedagógust kiválóan fogják érdekelni az idegrendszer elfáradására vonatkozó megállapításai és a II. kötetben a figyelemre (ezt Wundt után az akarat körében tárgyalja), az egyéniségre és ennek fejlődésére vonatkozó vizsgálatai.

Mindezek után bátran kimondhatjuk, hogy Ranschburg könyve valódi nyeresége amúgy is még mindig szegény pszichológiai irodalmunknak. Kár, hogy a szerző nehézkesen és nem mindig magyarosan ír, így is azonban a legmelegebben ajánljuk a könyvet folyóiratunk olvasóközönségének.

Szekely György.

Dr. Frank Antal: Lelki megújulás. Voluntarisztikus idealizmust hirdető pedagógia néhány alapvonala. Bp. 1924. Békéssy Sándor kiadása. (188 l.)

E könyv címében rámutat arra a legnagyobb szükségletre, melyre nem törekszünk eléggé. Jajkiáltás a lelkiség után. Igyekezünk, hogy újra legyen lelkünk, egész lelkünk. Egész lélekkel egész emberek legyünk. A szerző a könyvnek 55. lapján azt mondja: a megújulás jelenti a test gondozását, a lélek uralmát a test felett, a lélekben az összhangot és az akarat uralkodását, a nemzet érdekében való odaadó munkát és az Istenbe való bekapcsolódást.

Frank azt keresi könyvében, miként lehetne neveléssel ilyen új lelkeket vagy újra ilyen lelkeket adni az emberiségnek és a magyar nemzetnek. Végigmegy a nevelés elméletén és vizsgálat alá veszi a neveléstani alapfogalmakat, megfigyeli a gyakorlati nevelést a családban, az iskolában és a közéletben, s bírálja a nevelő eljárást. De mint nevelői lélek nem elégszik meg a vizsgálódással és kritikával, hanem sokoldalú szemlélet és elmélkedés után egységes é.v. alapján felépíti saját gondolatrendszerét.

A könyv három fejezetre oszlik. Az első részben a pedagógia filozófiai alapvetésével foglalkozik. Küzd az egyoldalú intellektualizmus ellen, átfogóbb alapot teremt és ennek érdekében kifejti a voluntarisztikus álláspontot. Kimutatja, hogy a pedagógia értéktudomány és középpontjába az igazságot állítja. Az igazság tartalmának elemzésével eljut a nevelési értékekhez, azokat önállóan rendszerbe foglalja, értékrendszere mellé a valóságot állítja és a tökéletlen valóságnak az értékek felé való közelítésében megtalálja a nevelés célját. Érdekes, hogy a célt nemcsak a való világtól független normatív eszményben, a soha el nem érhető límesben, hanem a tények világában való cselekvésben, a cél felé való törekvésben is látja. Ezzel dinamikus jellegét ad a cél fogalmának s a nevelésnek közelebbi célját a helyes cselekvésben állapítja meg. A helyes cselekvést azonban az embernek saját belső világa felé is irányítja s ezzel bekapcsolja az önnevelést is a nevelésbe. Kiemeli az önnevelésnek különösen a serdültebb ifjúság és a felnőttek nevelésében való nagy jelentőségét. Az önnevelés hangsúlyozásával a nevelés-